

Wolf
METALIKA

GRAFITNE ČETKICE

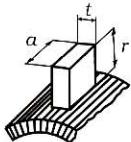

Metalika je porodična firma koja koren vuče iz kovačke radionice osnovane na istom mestu davne 1870 godine. U tadašnjoj, prvo kovačkoj pa zatim bravarskoj radionici, proizvodili su se štednjaci, poljoprivredne mašine i drugi proizvodi potrelni u različitim vremenima i svakakvim društvenim okolnostima. 1976 godine počinje poizvodnja fleksibilnih bakarnih veza, a 1988 godine krenula je prva serija grafitnih četkica. Od tada pa do sada preden je dugačak put razvoja, a naši proizvodi su zastupljeni u skoro svim industrijskim postrojenjima Srbije i u većem broju bivsih Jugoslovenskih republika.

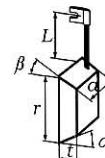
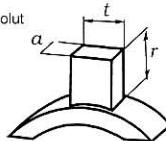
1.1 OSNOVNE DIMENZIJE ČETKICE

U zavisnosti od upotrebe četkice, za kolektor ili klizni prsten, osnovne dimenzije četkica se definišu kao na crtežu:

kolektor

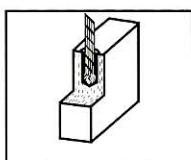

klizni kolut

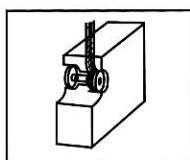

Različiti standardi različito definišu redosled dimenzija ali se u svakom slučaju kao poslednja stavlja dužina četkice.

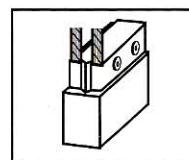
1.2 NAČIN SPAJANJA VEZICE ZA TELO ČETKICE

Štamfanje

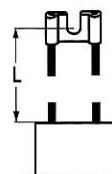
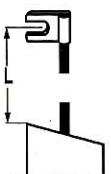
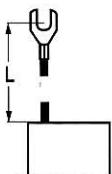
Nitovanje

Spajanje armaturom

- štamfanje se vrši upresavanje specijalnih metalnih prahova
- nitovanje se koristi u slučajevima vrlo mekih četkica koje nemogu izdržati štamfanje
- spajanje armaturama se koristi u specijalnim uslovima

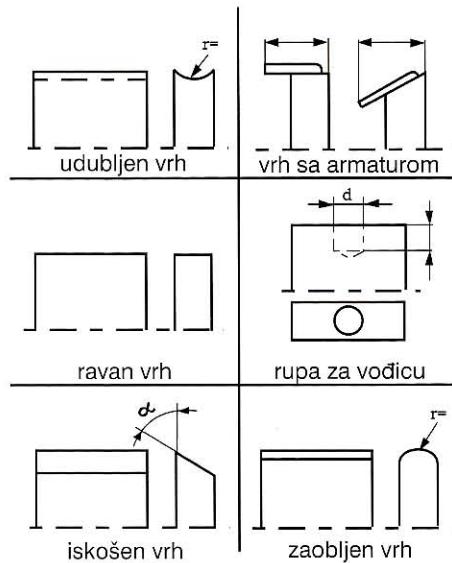
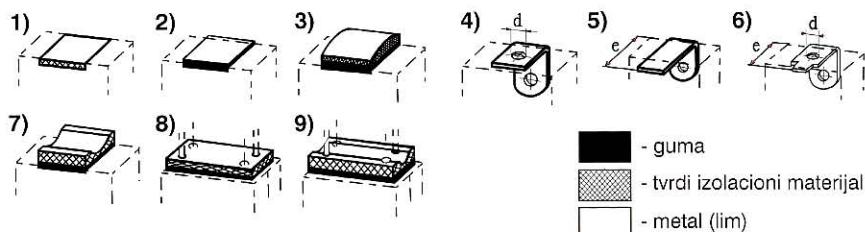
1.3 DUŽINA VEZICE

Standardne dužine L (mm)

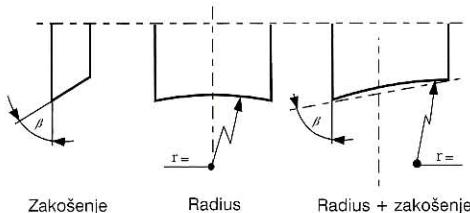
16 -20 - 25 - 32 - 40 - 50 - 56 - 63 - 71
80 - 90 - 100 - 112 - 125 - 140 - 160

1.4 VRH ČETKICE

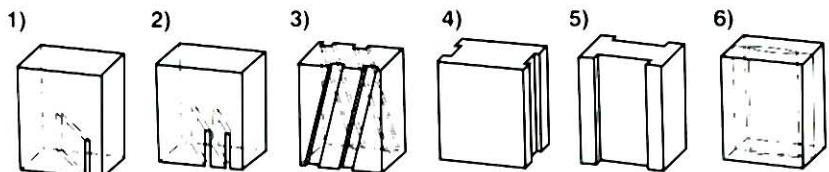
1.5 KONTAKTNA POVRŠINA

Donja (kontaktna) površina četkice se obrađuje u odnosu na kolektor - prsten

1.6 SPECIJALNE OBRADE

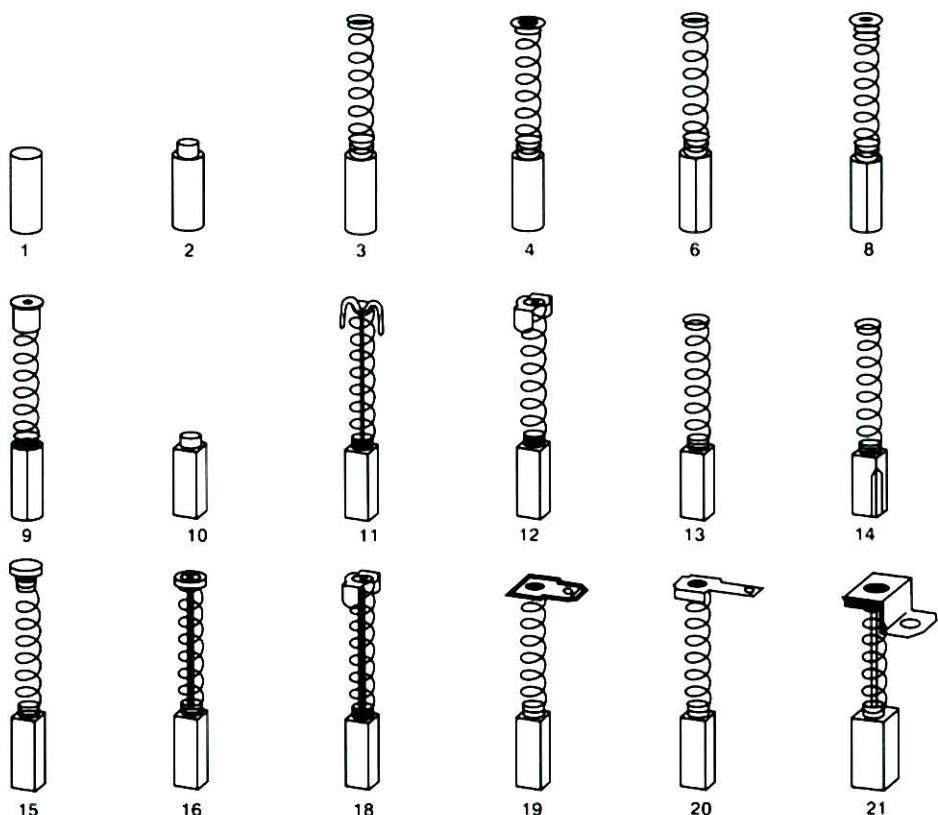
Primenjuju se radi boljeg rada četkice

1.7 OZNAČAVANJE

Sve četkice proizvedene u Metalici, kojima sopstveni gabarit to dozvoljava, na sebi nose oznaku "VOLF" zatim oznaku materijala od kog je četkica napravljena i jedinstveni broj radnog naloga po kom je četkica izrađena.

1.8 OBLOCI ČETKICA

24

25

26

29

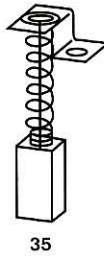
30

32

33

35

36

38

39

41

42

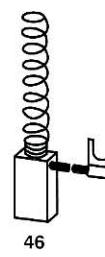
43

44

45

46

49

50

51

52

53

59

61

62

68

73

75

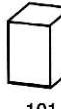
80

84

86

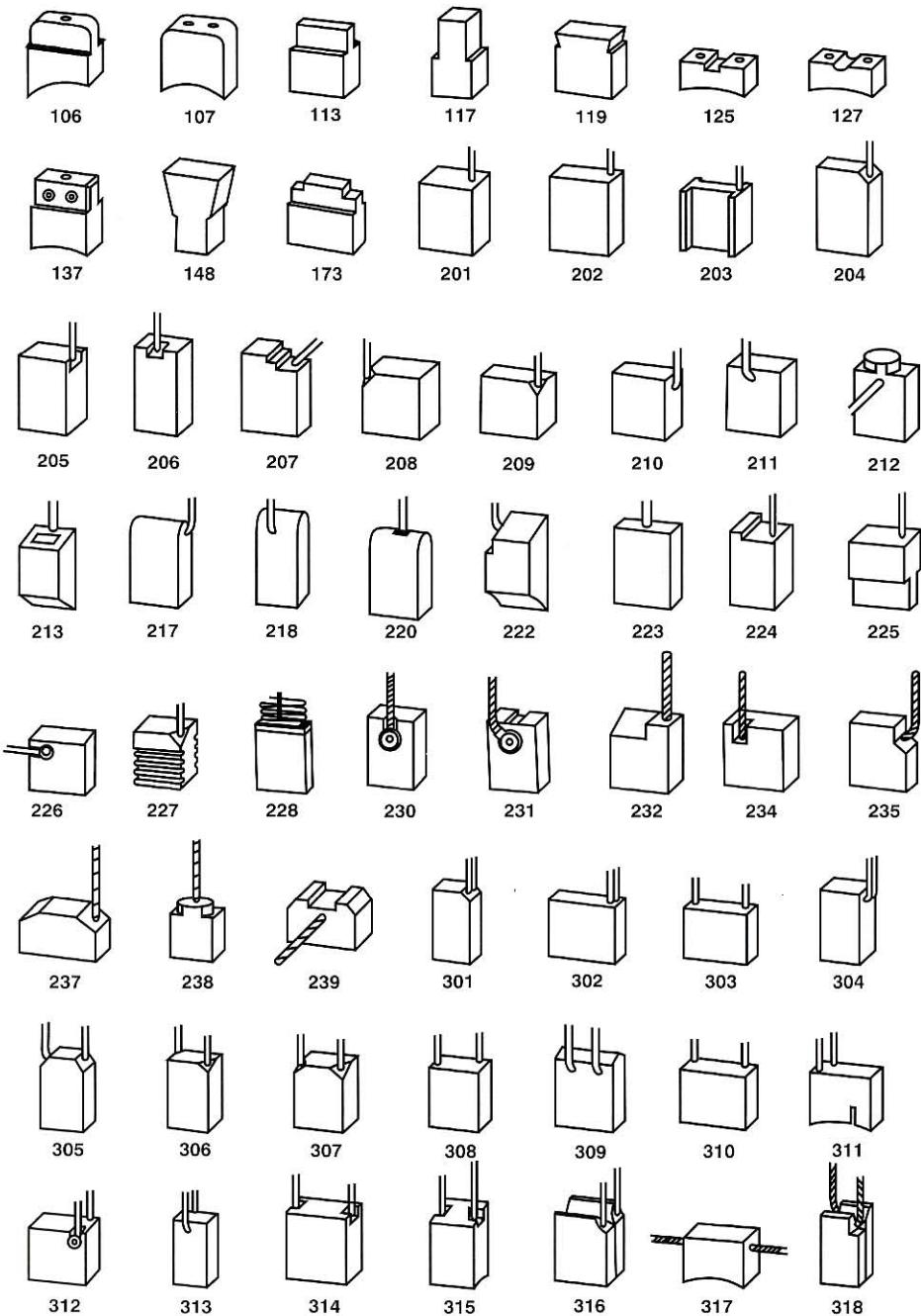
101

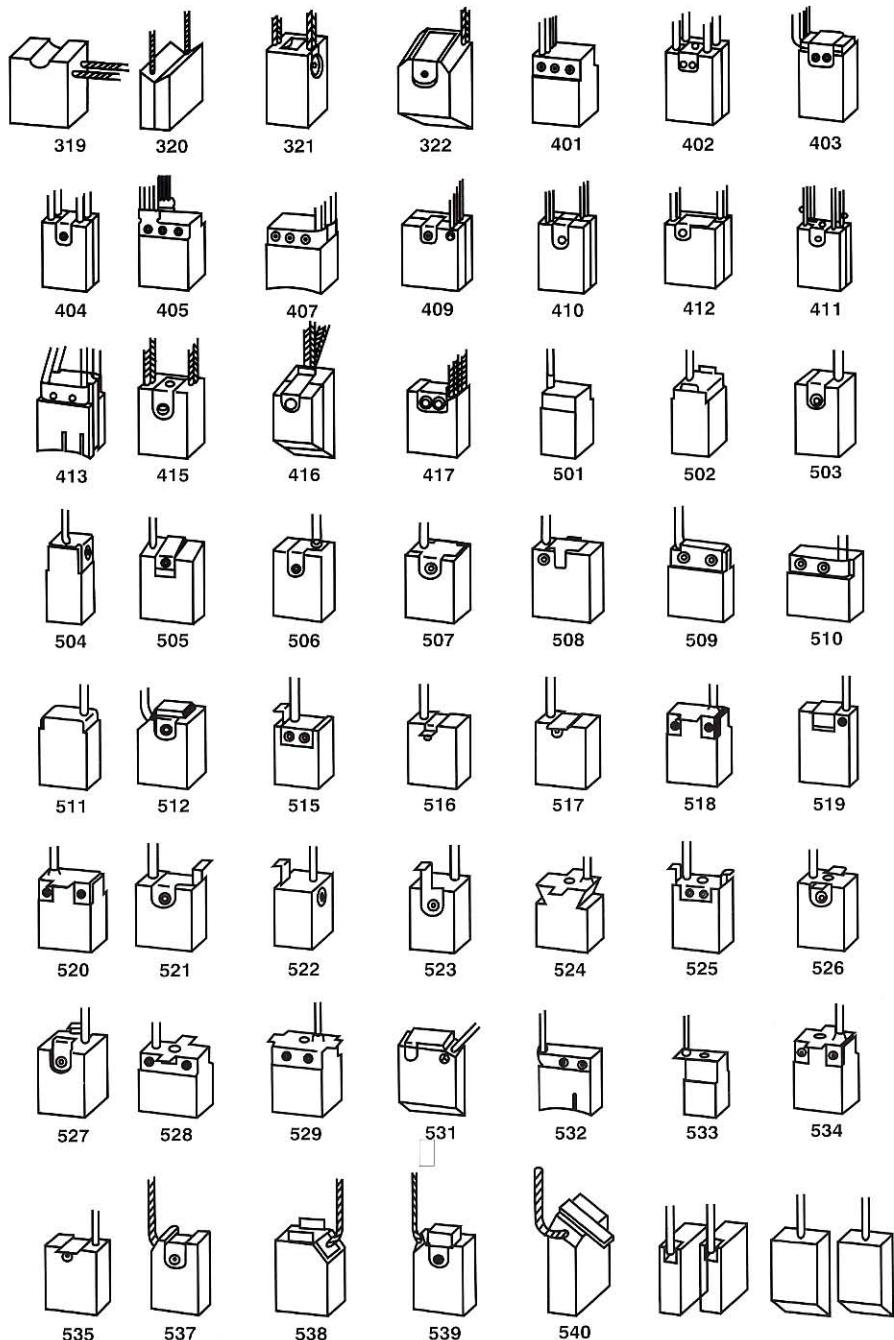

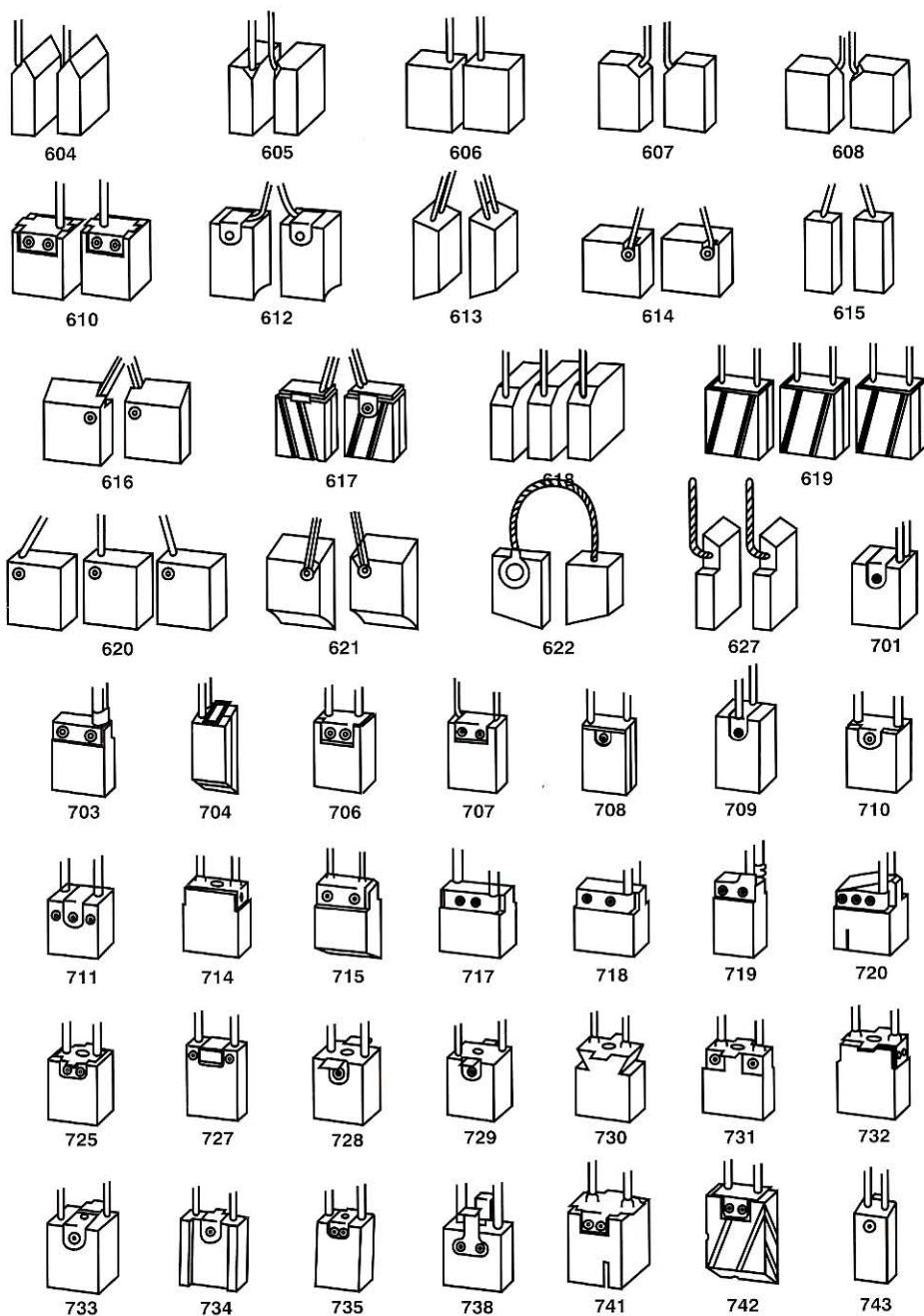
102

103

745

746

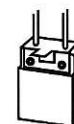
747

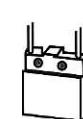
748

749

751

752

753

754

755

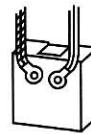
756

757

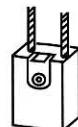
763

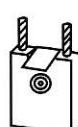
764

766

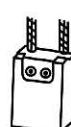
767

768

769

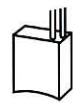
770

771

801

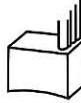
802

805

806

807

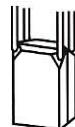
808

811

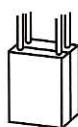
812

813

814

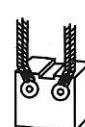
815

816

817

818

819

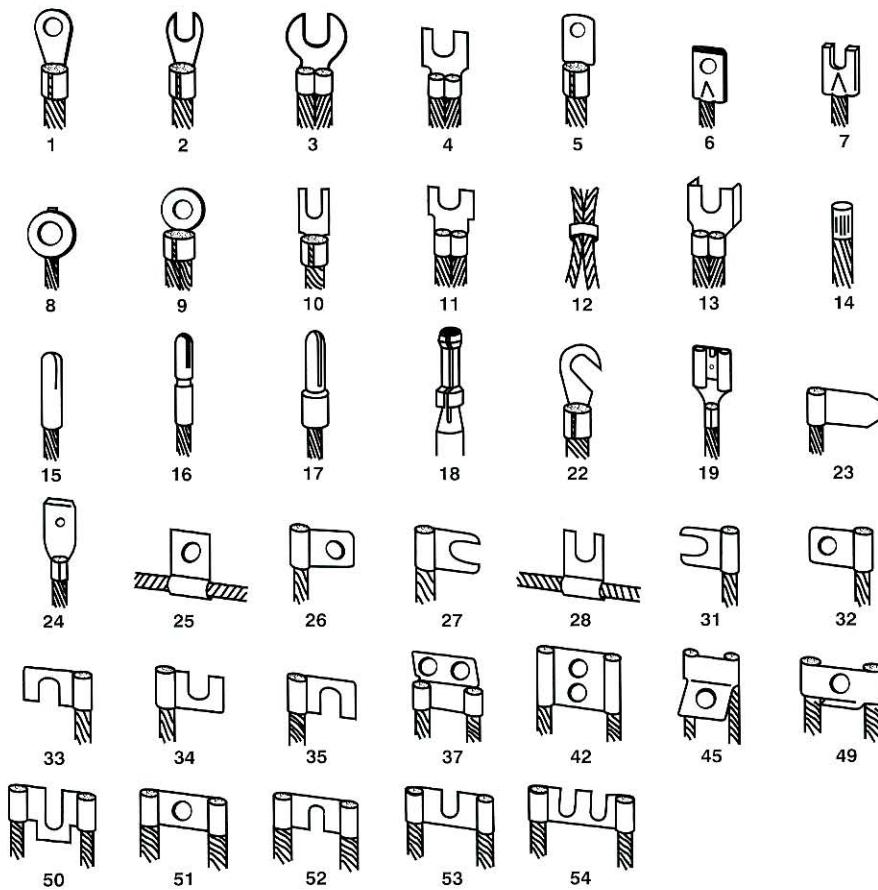

821

825

1.10 OBLICI PAPUČICA

2.0 MATERIJALI ZA ČETKICE

Materijali za četkice se dele po metodama proizvodnje:

2.1 UGLJENOGRAFITI

Proizvodnja:

Prirodni i veštački grafit se meša sa vezivom, presuje i zatim termički tretira na temperaturi oko 1200°C .

Osnovne karakteristike:

Velika tvrdoća , srednji pad napona, dobra komutacija i dobra polirajuća svojstva.

Područje primene:

Stariji motori, mali motori sa neizdubljenom izolacijom, električni ručni alat, kućni aparati.

2.2 MEKI GRAFITI

Proizvodnja:

Osnovni sastojak je prirodni grafit koji se meša sa vezivom i nakon toga termički obrađuje na temperaturama iznad 1200°C .

Osnovne karakteristike:

Vrlo meki materijali sa malim otporom. Imaju sposobnost čišćenja i otporne su na vibracije. Velika obodna brzina (do 75 m/s)

Područje primene:

-Čelični prstenovi velikih brzina, turbo generatori

2.3 ELEKTROGRAFITI

Proizvodnja:

Proces proizvodnje je sličan kao i prethodne dve vrste samo što je temperatura i do 2800°C . Pri tako visokim temperaturama sve nečistoće isparavaju, a struktura grafita je vrlo pravilna. Proces zagrevanja i hlađenja traje 3-4 nedelje.

Osnovne karakteristike:

Gustina struje $10-12 \text{ A/cm}^2$ ali dobro podnosi preopterećenja.ima dobra komutaciona svojstva, dobra toplotna i električna provodnost.

Područje primene:

Koristi se za sve moderne uređaje, kako stacionarne tako i vučne, za velike brzine i sve vrste opterećenja i napona.

2.4 METALO GRAFITI

Proizvodnja:

Ovo su materijali koji se dobijaju sinterovanjem metalnih prahova sa prirodnim grafitom. U osnovi se koristi Cu prah sa dodatkom kalaja i olova. Temperatura sinterovanja je oko 850°C . Posebna vrsta je bazirana na srebrnom prahu.

Moguće je dobiti metalografit tako što se grafit impregnira rastopljenim bakrom.

Osnovne karakteristike:

To su četkice velike gustine. Podnose strujna opterećenja do 30 A/cm^2 . Obzirom da imaju malo trenje i mali pad napona gubici vrlo mali.

Područje primene:

Spore jednosmerne mašine sa malim naponom asinhroni uređaji sa bronzanim prstenvima sa ili bez uređaja za odizanje četkica.

2.5 BAKELO GRAFITI

Proizvodnja:

Prirodni ili veštački grafit se meša sa smolama na bazi bakelita. Nakon presovanja ide se na polimerzaciju.

Osnovne karakteristike:

Ovakve četkice su velikog mehaničkog i električnog otpora, dobrih komutacionih svojstava. Karakteristična je velika razlika u otpornosti u odnosu na različite pravce.

Primena:

Naizmenični komutatorski motori tipa Schrage i Schorch, tiristorski upravljeni motori.

Sve vrste materijala mogu se naknadno impregrirati, da bi im se za određene uslove popravila radna svojstva.

Posebno treba imati u vidu da Metalika ne proizvodi materijale za četkice već da ih kupuje u obliku blokova koje se dalje mehanički obrađuju (seku, bruse, buše itd.).

3.0 KAKO NARUČITI ČETKICU

1. Pošaljite nam uzorak četkice koja je dobro radila i naznačite dužinu nove četkice
ili
2. Napravite crtež-skicu sa svim neophodnim detaljima i obavezno naznačite kvalitet materijala
ili
3. Popunite formular "opis četkice":

3.1 OPIS ČETKICA

- OSNOVNI OBLIK	(vidi stranu 3 tačku 1.8)	t x a x r = mm
- MERE ČETKICE	(vidi stranu 1 tačku 1.1)	$\alpha =$ °
- VRH ČETKICE	(vidi stranu 2 tačku 1.4)	$\beta =$ °
- KONTAKTNA POVRŠINA	(vidi stranu 2 tačku 1.5)	L = mm
- DUŽINA UZICE	(vidi stranu 1 tačku 1.3)	da/ne
- DA LI JE UZICA IZOLOVANA		d = mm
- PRIKLJUČNA STOPICA	(vidi stranu 9 tačku 1.10)	
- DIMENZIJE PRIKLJUČKA		
- SPOJ TELA ČETKICE I VEZICE	(vidi stranu 1 tačku 1.2)	d = mm
- POSEBNE OBRADE	(vidi stranu 3 tačku 1.6)	e = mm
- OTVOR METALNE ARMATURE (samo 4 i 5)	(vidi stranu 2 tačku 1.4)	
- DUŽINA METALNE ARMATURE (samo 5 i 6)	(vidi stranu 2 tačku 1.4)	
- DO SADA KORIŠĆENA VRSTA MATERIJALA		
- PROBLEMI U RADU		

4.0 Potrebnii uslovi za ispravan rad četkica

I pored toga što ste izabrali adekvatan materijal i konstrukciju četkice to Vam ne garantuje kvalitetan rad. I najbolja četkica se neće dobro pokazati ukoliko joj se ne obezbede odgovarajući radni uslovi. Iz tog razloga u daljem tekstu će biti navedeni faktori koji bitno utiču na ispravan rad četkice.

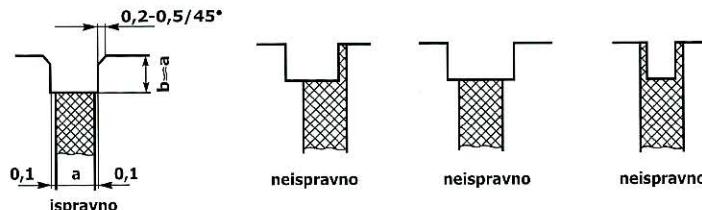
4.1 Remont kolektora i kliznih prstenova

Kod novog ili nakon remonta starog kolektora ovalnost i ekscentričnost ne bi trebala da prelazi $30 \mu\text{m}$. Veće vrednosti dovode do poskakivanje četkice, samim tim i varničenja što za posledicu ima ubrzani potrošnju četkica i oštećenje kolektora.

Ne treba posebno naglašavati da preterano hrapave površine dovode do ubrzane potrošnje četkica ali je manje poznata činjenica da i previše glatke površine nisu poželjne. Ako je površina preglatka, čestice grafita se ne lepe pa je formiranje filma veoma otežano. Vrednosti optimalne hrapavosti se kreću između 3 i $5 \mu\text{m}$.

Posebnu pažnju treba obratiti na pravilan izgled međulamelarne izolacije.

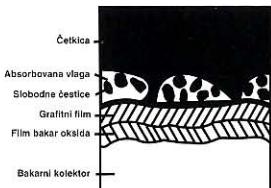
Nakon obrade kolektora potrebno je izdubiti izolaciju i oboriti ivice. Kanal treba da je za $0,1\text{mm}$ širi sa svake strane od izolacije. Širina i dubina trebaju biti iste. Uglovi na lamlama se trebaju obarati "V" strugačem od 90° tako da ivice budu oborene pod uglom od 45° .

4.2 POVRŠINSKI FILM

Kvalitetan rad električnih mašina u velikoj meri zavisi od uspostavljanja i održavanja zadovoljavajućeg površinskog filma. Taj film je često 1000 puta tanji od vlati kose pa ipak on pretstavlja osnovu za dobre radne karakteristike četkice i zadovoljavajuća komutacija.

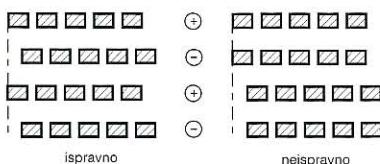
Utvrđeno je da se film sastoji od četiri različita sloja: bakarokside, grafitnog filma, grafitnih čestica, vlage. Ovaj film se generiše dejstvom četkice na kolektor pri normalnom protoku struje. Može proći par sati do par dana dok se neuspostavi zadovoljavajući sloj.

Kao što se da zaključiti za formiranje filma je neophodno postojanje vlage u atmosferi.

To na pojedinim mestima može praviti ozbiljne probleme, koji za krajnji rezultat imaju rapidnu potrošnju četkica. Slične posledice se javljaju i u slučaju da je gustina struje manja od propisane vrednosti. Posebno treba naglasiti da je veći problem imati podopterećenu nego preopterećenu četkicu. Nedovoljna gustina struje ne omogućava formiranje filma, što rezultuje ubrzanim potrošnjom.

4.3 POSTAVLJANJE DRŽAČA

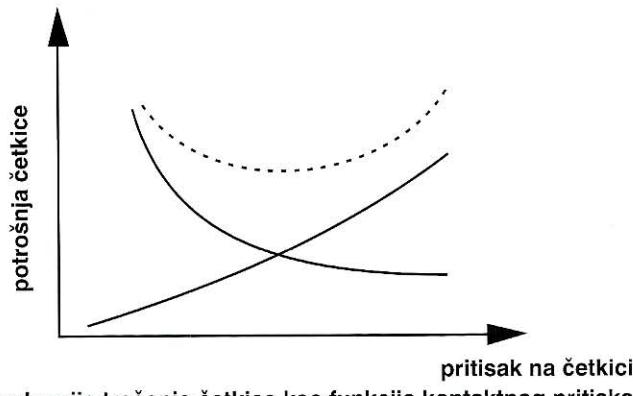

Ispravan raspored držača četkica na komutatoru je neophodan da bi se obezbedila dobra komutacija i smanjilo sagorevanje lamela. Držači moraju biti od 1,5 do 2 mm udaljeni od kolektora, i u liniji sa lamelama (sem u veoma specijalnim slučajevima). Obzirom da je katodna četkica (plus četkica na generatorima/minus na motorima) uglavnom odgovorna za elektro koroziju klizne površine one se moraju rasporediti podjednako duž cele površine. U tom smislu položaj anodne četkice nije toliko bitan. Treba imati u vidu da je anodna četkica odgovorna za formiranje grafitnih naslaga.

4.4 PRITISAK DRŽAČA ČETKICE NA ČETKICU

Pritisak na četkicu ima značajan uticaj na rad četkice, ali i pored toga je to parametar koji se pri remontima i periodičnim kontrolama često zanemaruje. Rezultat toga je mehanička i električna potrošnja četkice.

Ukoliko je kontaktni pritisak suviše slab, u kombinaciji sa ekscentričnosti kolektora i vibracijom dolazi do rastavljanja kontakta i pojave varničenja i "zavarivanja". Rezultat je povećano trošenje četkice. Ukoliko je pritisak suviše jak dolazi do većeg izražaja mehaničko trošenje.

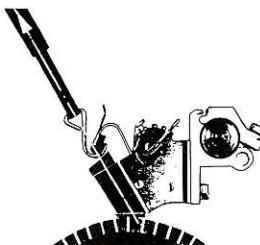

Osnovne tendencije trošenja četkice kao funkcija kontaktnog pritiska

Donja tabela prikazuje približne veličine preporučenih pritisaka četkice u normalnim radnim okolnostima.

	MAŠINA	pritisak na četkicu (g/cm ²)
1.	manji kolektorski motori	200-300
2.	turbo generatori	130-180
3.	klizno kolutni motori	180-250
4.	tramvajski motori	300-500
5.	trolejbuski motori	300-450
6.	vučni motori	250-400
7.	rudarski mlinovi i kranski motori	450-600

Na pritisak četkice bitno utiču uslovi rada i kvalitet materijala. Najbitniji uslov je da pritisak na svim držaćima četkica budu isti. U suprotnom raspodela struje po četkicama može biti znatno različita tako da bi pojedine četkice nosile i do 40% više struje.

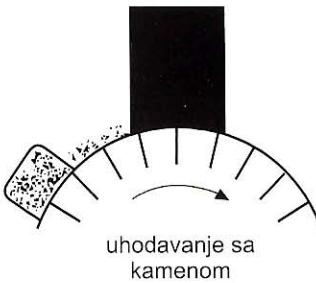
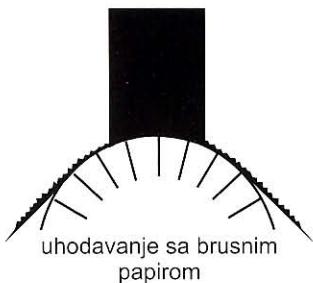

Upotreba dinamometra pri merenju kontaktnog pritiska.

4.5 UHODAVANJE ČETKICA

Ukoliko se montira nova garnitura potrebno je izvršiti naleganje četkica. Ta radnja obezbeđuje da klizne površine budu u kontaktu od samog starta, u suprotnom se mogu pojaviti preopterećenja. Da bi se ovo izbeglo potrebno je menjati jednu po jednu četkicu, tako da predhodna četkica u međuvremenu nalegne barem do 50% ukupne površine.

Uhodavanje se može vršiti pomoću brusnog papira, tako što se on obrnuta oko svoje ose ili povlačenjem brusnog papira među kolektora i četkice tako da se na četkici ocrta zakrivljenost kolektora.

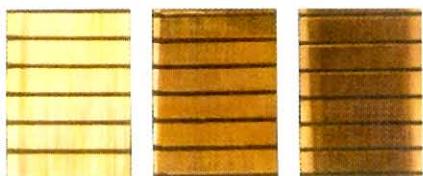

Kamen za brzo uhodavanje je još poznat kao BIMŠTAIN. Kamen je potrebno preneti kolektoru-kliznom prestenu, usled čega se formira abrazivna prašina koja se povlači pod četkice i ubrzano ih troši. Nakon ove radnje potrebno je dobro izduvati prašinu iz uređaja.

5.0 STANJE KOLEKTORA

Na osnovu izgleda kolektora moguće je izvesti mnoge zaključke o ispravnosti rada četkica. U tu svrhu su standardizovane slike karakterističnih stanja kolektora.

5.1 NORMALAN IZGLED PATINE

P2,P4,P6 su slike normalno formirane patine kad mašina dobro radi. Patina koja se formira je ujednačena a nijanse nisu bitne.

5.2 IZGLED OŠTEĆENOG KOLEKTORA

P12 Patina sa jako izraženim linijama različitih širina. Nema habanja kolektora. *Uzroci:* Velika vlažnost, uljne pare, agresivni gasovi i struja podopterećenja.

- P14** Izbrzdana patina istog izgleda kao P12 ali ima i habanja kolektora.
Uzroci: Isto kao i kod P12 samo većeg inteziteta i dužeg trajanja, ili pogrešan izbor materijala četkice.

- P16** Mrlje neujednačene boje i oblika
Uzroci: Ovalnost ili nečisti radni uslovi

- P22** Patina sa tamnim površinama i ravnomerno ili neravnomerno raspoređenim tačkama na jednom ili više segmenta.
Uzroci: Kao i kod P16 zatim vibracije motora nastale usled loše montirane osovine ili oštećenih ležajeva.

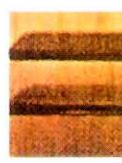
- P24** Ograničene tamne mrlje prema rubovima lamela.
Uzroci: Izdignite lamele

- P26** Kolektorska lamela sa crnim tačkicama po sredini ili na rubovima.
Uzroci: Nepravilno obrušen kolektor ili mali pritisak na četkici, ne adekvatan izbor materijala četkice.

- P42** Naizmenično svetle i tamne lamele.
Uzroci: Različita distribucija struje kroz dva paralelna namotaja.

- T10** Tamne mrlje po ivicama lamela.
Uzrok: Kraći zastoji motora pod opterećenjem ili duži periodi zastoja motora (bez napajanja)

T12 Tamne mrlje

Uzrok: Uvučena lamela (vidi L4)

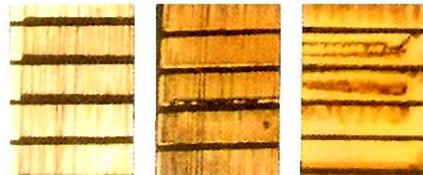
T16 Jasno definisane tamne površine sa nagorelim ivicama lamele

Uzrok: Izdignuta izolacija (vidi L6)

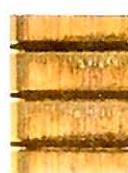
T19 Tamne mrlje

Uzrok: Loše oborene ivice lamele

B2,B6,B8 Nagorele ivice lamele ili nagorele sredine lamela

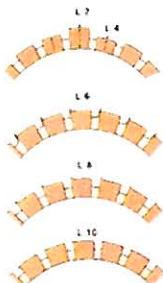
Uzrok: Varničenje usled problema sa komutacijom

B10 Nagorela mesta sa svetlim tačkama različite veličine i učestanosti.

Uzrok: Varničenje ispod četkice

5.3 OPIS LAMELA

L2 isturen segment

L4 nizak segment

L6 izdignuta izolacija

L8 deformacija ivice segmenta

Uzrok: pogrešna obrada kolektora

L10 zavlačenje bakra

Uzrok: udari, vibracije

6.0 IZGLED KLIZNE POVRŠINE KORIŠĆENIH ČETKICA

Izgled klizne površine četkica u mnogome govori o samom kvalitetu rada četkice.

6.1 Izgled dobre klizne površine četkica

S1,S3 četkica bez problema u radu

S5 normalan rad sa malim uticajem prašine

6.2 Izgled oštećene površine četkice

S7 risevi

Uzrok: podopterećenje

S9 risevi i brazde

Uzrok: jače izraženo podopterećenje

S11 Delimično zatamnjene na homogenoj poroznoj površini

Uzrok: nepodešena neutralna zona ili pomoći polovi

S13 Sagorevanje nailazeće ili odlazeće lamele

Uzrok: Izrazito varničenje zbog ovalnosti kolektora, malog pritiska ili nepodešenog držača

S15 Erodirana površina četkice

Uzrok: Električno preopterećenje, gubitak kontakta

S17 Pojava lamela na kontaktnoj površini
Uzrok: Greška u namotajima

S19 Duplo lice
Uzrok: Promena položaja usled promene smera

S21 Tragovi bakra
Uzrok: Najčešće kao posledica zavlačenja bakra (vidi L10)

S23 Odlomljene ivice
Uzrok: visoko izdignuta lamela, ovalnost kolektora, poskakivanje četkice u praznom hodu.

7.0 PROBLEMI U EKSPLOATACIJI I NJIHOVO OTKLJANJANJE

U daljem tekstu su data rešenja određenih problema koji mogu nastati u toku rada električnih mašina.

7.1 JAKO VARNIČENJE ČETKICA

<i>Uzroci</i>	
- ovalnost kolektora	-Obraditi kolektor (struganjem ili brušenjem)
-Prljavština i ulje između lamela	-Očistiti segmente, filtrirati vazduh za hlađenje i po mogućnosti zatvoriti ležajeve
-Četkice se glave u držaču	-Očistiti prljavštinu iz držača
-Nedovoljan pritisak na četkicu	-Povećati pritisak držača u skladu sa (str.)
-Četkica nije dobro uhodana	-Ponoviti proces uhodavanja
-Isturena izolacija	-Uhodati izolaciju obraditi kolektor
-Držač četkice suviše daleko od kolektora	-Podesiti neutralnu osu
-Pogrešna pozicija četkica	-Ako se ne može smanjiti vibracija mašine potrebno je povećati pritisak držača, promeniti kvalitet i konstrukciju četkice (na vrh četkice postaviti gumeni amortizer)
-Vibracija mašine	
- Pogrešan kvalitet materijala	-Kontaktirajte nas

UBRZANA POTROŠNJA KOLEKTORA I KLIZNOG PRSTENA

UZROK	KOREKTIVNE MERE
- Neravnomerna raspodela struje.Preopterećenos pojedinih staza četkica.	- Podesiti pritisak držača na istu vrednost.Upotrebiti materijal za četkice sa jačim polirajućim svojstvima.
- Prašina u vazduhu za hlađenje.	- Ugraditi filter vazduha za hlađenje
- Brazde stvorene usled pod opterećenja.	- Isključiti određeni broj četkica ili upotrebiti materijal sa manjom nominalnom strujom
- Agresivni plinovi ili pare	- Treba dovesti čist vazduh za hlađenje i koristiti četkice sa jačim polirajućim efektom
- Brazde stvorene zbog uljnog filma na kolektoru ili kliznom prstenu	- Koristiti zatvorene ležajeve i smanjiti uljne pare
- Trošenje materijala, dejstvom anodnog efekta (klizni prstenovi jednosmerne struje)	- S vremenima na vreme menjati polatiret
- Zavlačenje bakra (L10)	- Zbog složenosti uzroka potrebno je da nas kontaktirate

NERAVNOMERNA POTROŠNJA ČETKICA

UZROK	KOREKTIVNE MERE
- Nejednaka distribucija struje	- Podesiti pritisak četkice
- Loš spoj priključka četkice	- Promeniti četkicu
- Izmešani materijali četkica	- Staviti četkice od istog kvaliteta
- Četkica zaglavljena u držaču	- Očistiti držač i proveriti tolerancije držača i četkice, ukoliko je potrebno predvideti kanale za otpršavanje

STVARANJE TAMNIH MRLJA I NAGORELIH POVRŠINA

UZROK	KOREKTIVNE MERE
- Ištorene ili uvučene lamele (L2,L4)	- Obraditi kolektor
- Ovalnost kolektora/prstena loša izbalansiranost (P16)	- Obraditi i izbalansirati kolektor/prsten
- Izdignuta liskun izolacija (T16,P24)	- Obraditi među lamelarne kanale
- Pogrešno zalemiljeni segmenti (P42,P46)	- Prelemiti segmente

PROIZVODNI PROGRAM

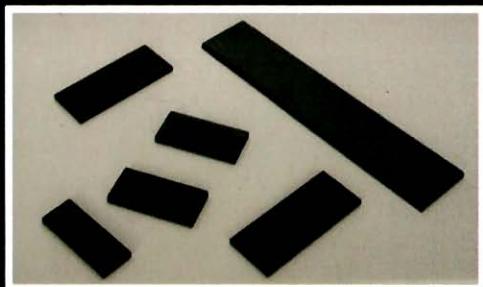
Grafitne četkice

Držači četkica

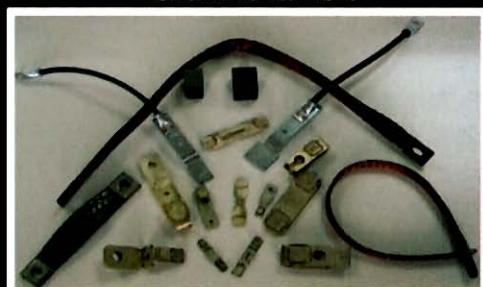
Oduzimači struje

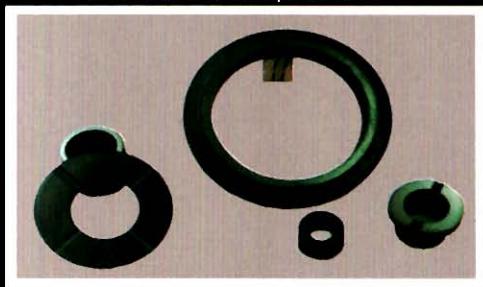
Grafitne lamele

Kliznokolutni prstenovi

Bakarne veze i elektrokontakti

Grafitni ležajevi i zaptivke

Četkice za suvi i mokri rad

METALIKA
Ul. Svetog Save 8
22313 Vojka

Tel: 022/301-036, 301-801, 302-411
E-mail: metalica@eunet.yu